Opgesteld door: Sjerp van der Ploeg en Anke Klein Hulse
Vraagsteller: Adviseur expertisecentrum speciaal onderwijs
Referentie: Kennisrotonde. (2017). Wat is het effect van verwijzing van leerlingen naar het speciaal onderwijs en het terugverwijzen naar het regulier onderwijs op het welbevinden van leerlingen? (KR. 182). Den Haag: Kennisrotonde.

31 mei 2017

Vraag

Wat is het effect van verwijzing van leerlingen naar het speciaal onderwijs en het terugverwijzen naar het regulier onderwijs op het welbevinden van leerlingen?

Kort antwoord

Er zijn geen onderzoeksresultaten beschikbaar die iets zeggen over het effect van de overstap van regulier onderwijs naar speciaal onderwijs of andersom op het welbevinden van leerlingen. Onderzoek naar het welbevinden van zorgleerlingen in het regulier onderwijs (die nog niet zijn verwezen) en in het speciaal onderwijs (die daar mogelijk al heel lang verblijven) laat zien dat vermoedelijk leerlingen met specifieke leerstoornissen of gedragsmoeilijkheden in het regulier onderwijs een lager welbevinden rapporteren doordat zij zich anders dan bijvoorbeeld een licht verstandelijke beperkte leerlingen vergelijken met de “gemiddelde” leerling.

Toelichting

Leerlingen die worden verwezen vanuit speciaal onderwijs naar regulier onderwijs of andersom gaan naar een andere school en een andere klas. Ze worden mogelijk anders benaderd en krijgen op een andere wijze te maken met de inhouden en resultaten van het curriculum. Hoe ervaren deze jongeren een school voor speciaal onderwijs en het feit dat ze daar onderwijs krijgen? En hoe is de beleving als zij vanuit speciaal onderwijs naar regulier onderwijs overstappen?

Al jaren is er een internationale trend zichtbaar richting inclusief of passend onderwijs (Ruijs & Peetsma, 2009). Inclusief onderwijs houdt in dat kinderen die speciale ondersteuningsbehoeften hebben, zoveel mogelijk in het regulier onderwijs worden opgenomen, waarbij de benodigde ondersteuning naar het kind wordt gebracht in plaats van het kind naar de benodigde ondersteuning (Ruijs & Peetsma, 2009).

Het achterliggende idee bij de invoering van passend onderwijs is dat scholen de zorgplicht hebben om elke aangemelde leerling de best passende plek te bieden bij de eigen school of een andere school in het samenwerkingsverband. Eén van de doelen is dat leerlingen minder vaak richting speciaal onderwijs zullen worden verwezen en ook dat ze daar minder vaak definitief zullen verblijven (NRO, 2014).

Sinds de invoering van passend onderwijs daalt het aantal leerlingen in het speciaal en het voortgezet speciaal onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2017). Er is daarmee sprake van een trendbreuk doordat aan een jarenlange stijging een einde is gekomen. De beweging is vooral in het basisonderwijs te zien. Het totaal aantal leerlingen in het speciaal onderwijs is in 2016 ten opzichte van 2014 met 6,5 % gedaald, van 31.000 naar 29.000 leerlingen. In het voortgezet speciaal onderwijs is het aantal leerlingen in diezelfde periode met 5% afgenomen, van 40.000 naar 38.000 leerlingen. Het wordt minder gebruikelijk dat

leerlingen een volledige schoolloopbaan in het speciaal onderwijs doorlopen (Inspectie van het Onderwijs, 2017).

(Terug)verwijzingen van het speciaal onderwijs naar het regulier onderwijs kwamen vóór de invoering van passend onderwijs vrij zelden voor (Van der Vegt, 2015). Sinds de invoering van Passend Onderwijs is er een lichte stijging in de uitstroom van speciaal naar regulier onderwijs.

Welbevinden van zorgleerlingen

Gericht onderzoek naar welbevinden van leerlingen die (recent) zijn overgestapt van een school voor speciaal onderwijs naar een school in het regulier onderwijs of andersom hebben we niet aangetroffen. Er is wel het een en ander bekend over het welbevinden van zorgleerlingen in het regulier onderwijs en in het speciaal onderwijs zonder dat daarvan bekend of ze recentelijk zijn overgestapt.

Zorgleerlingen in het regulier onderwijs

Koopman, Ledoux, Karssen, Van der Meijden en Petit (2015) vonden nauwelijks verschillen in sociaal-emotionele kenmerken tussen zorgleerlingen en niet-zorgleerlingen in het regulier basisonderwijs. Ook tussen de zorgleerlingen in het reguliere basisonderwijs en de leerlingen in het speciaal basisonderwijs en de leerlingen in het speciaal onderwijs zijn er nauwelijks verschillen in mate van welbevinden. Hetzelfde geldt voor leerlingen met en zonder rugzak in het regulier basisonderwijs en speciaal basisonderwijs waar geen verschillen in welbevinden worden aangetroffen. Wel scoren leerlingen in het speciaal onderwijs met een cluster 4-indicatie gemiddeld lager op welbevinden dan de leerlingen in het speciaal basisonderwijs en in het reguliere basisonderwijs. De verschillen zijn echter erg klein (Koopman et al., 2015).

Deze bevindingen zijn verrassend omdat volgens Smeets et al. (2007) leerlingen met leerproblemen in het regulier onderwijs een negatiever zelfbeeld zouden kunnen krijgen dan in het speciaal onderwijs, omdat zij het gevoel hebben dat zij achterblijven bij andere leerlingen. Leerlingen die volgens de leraar in het regulier onderwijs zorgleerling zijn, scoren gemiddeld lager qua welbevinden dan leerlingen die niet als zorgleerling zijn aangemerkt.

De stelling dat zorgleerlingen in het regulier onderwijs een negatiever beeld van zichzelf hebben, wordt onderschreven door Sontag, Reitsma en Schipper (2012) die dit fenomeen verklaren door sociale vergelijking *(social comparison*): kinderen relateren hun eigen competenties voor een groot deel aan hun klasgenoten. Vooral voor de kinderen met specifieke leerstoornissen of gedragsmoeilijkheden valt die vergelijking negatief uit. Zij hebben vaak een gemiddelde intelligentie en vergelijken zichzelf daarom met de “gemiddelde” leerling. Het ligt anders bij een leerling met een licht verstandelijke handicap die beseft dat hij “anders” is en zichzelf daarom minder met anderen vergelijkt (Peetsma, Vergeer, Roeleveld & Karsten, 2001; uit Kennisrotonde, 2015). Dit laatste sluit overigens wel goed aan bij de bevindingen van Koopman e.a. (2015) die voor leerlingen met een cluster 4 indicatie een lager welbevinden rapporteren. In het voortgezet onderwijs lijkt het mechanisme van sociale vergelijking minder een rol te spelen, wat volgens Sontag et al. (2012) veroorzaakt zou kunnen worden door het feit dat in het voortgezet onderwijs leerlingen meer op een schooltype worden geplaatst dat passend is bij hun cognitieve mogelijkheden.

Verder blijkt het zelfbeeld van zorgleerlingen met een rugzak in het reguliere onderwijs (vóór de invoering van Passend Onderwijs) ten opzichte van klasgenoten en ten opzichte leerlingen met een rugzakje in het speciaal basisonderwijs zich in de loop van een schooljaar ongunstiger te ontwikkelen (Kroesbergen e.a. , 2010). Zij stelt dat rugzakleerlingen (die overigens sinds de invoering van passendonderwijs niet meer bestaan) zich door deelname aan het regulier onderwijs weliswaar een ongunstiger, maar wellicht wel

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

realistischer beeld vormden van hun feitelijke competenties en dat leerlingen in het SBO zichzelf vaker overschatten.

Zorgleerlingen in speciaal onderwijs–

Harris (2016) geeft aan dat een overstap van het regulier onderwijs naar speciaal onderwijs door leerlingen als overweldigend en negatief kan worden ervaren. Dit wordt vooral zo beleefd door leerlingen als de overstap plaatsvindt tijdens het basisonderwijs. Wanneer leerlingen ouder worden, wordt de overstap naar speciaal onderwijs vaker als een positieve ervaring beleefd. Toch lijken leerlingen het dan ook te betreuren dat de extra ondersteuning of de overstap naar speciaal onderwijs niet eerder heeft plaatsgevonden.

Van der Vegt heeft in 2015 voor de Kennisrotonde de vraag beantwoord of leerlingen met een ondersteuningsbehoefte beter af zijn in speciaal onderwijs of in regulier onderwijs. Hier blijkt ook uit dat vroege signalering van leerproblemen en snelle interventies betere kansen op een gunstige ontwikkeling van kinderen bieden dan dat als dat later gebeurt. De vroegtijdige erkenning en behandeling hoeft overigens niet noodzakelijkerwijs te betekenen dat een leerling wordt verwezen naar speciaal onderwijs. Dat kan ook in het regulier onderwijs, mits er extra professionaliteit en een meer intensieve aanpak kunnen worden geboden.

Wat wellicht een belangrijke rol gaat spelen door de invoering van Passend Onderwijs is de zogenaamde verdichtingsproblematiek: dit houdt in dat wanneer meer leerlingen met een lichtere zorgbehoefte naar het regulier onderwijs gaan, er relatief meer leerlingen met zwaardere problematiek achterblijven in het speciaal onderwijs (De Boer & Van der Worp, 2016). Deze verdichting kan uiteraard effect hebben op het welbevinden van leerlingen die in het speciaal onderwijs instromen/verblijven. Daarover zijn nog geen onderzoeksresultaten bekend.

Conclusies

De beleving van leerlingen wanneer zij overstappen van regulier onderwijs naar speciaal onderwijs blijkt niet specifiek onderzocht en de onderzoeksbevindingen over het welbevinden van zorgleerlingen in het algemeen lijken soms tegenstrijdig te zijn. Dit zou volgens Ruijs en Peetsma (2009) kunnen liggen aan het feit dat veel onderzoek naar speciaal onderwijs kleinschalig, kwalitatief onderzoek betreft. De doelgroepen die binnen de verschillende onderzoeken aan bod komen, verschillen nogal in de aard en niveau van de beperkingen/onderwijsbehoeften, waardoor het lastig is algemene conclusies te trekken en de resultaten te generaliseren. Veel informatie is beschikbaar over ontwikkelingen in schoolprestaties, schoolloopbanen, en de aansluiting met de arbeidsmarkt van leerlingen met een beperking in het Nederlandse onderwijs maar minder over de beleving van leerlingen zelf.

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Geraadpleegde bronnen

Boer, A. de, & Worp, L. van der. (2016). *De impact van passend onderwijs op het SO/SBO en het VSO*. Groningen. Verkregen op 19 april 2017 van https://www.passendonderwijs.nl/wp-content/uploads/2016/12/Rapport-De-impact-van-passend-onderwijs-op-het-SO-SBO-en-het-VSO-1.pdf.

Harris, J. R. (2016). *Analyzing the Dropout Phenomenon : A Qualitative Study on the Lived Early School Experiences of Students with Learning Disabilities and its Impact on High School Completion*. University of California. Verkregen op 19 april van http://escholarship.org/uc/item/2mx331bx

Informatiepunt Passend Onderwijs. (2017). *Factsheet Speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs*. Den Haag. Verkregen op 19 april van https://www.passendonderwijs.nl/wp-content/uploads/2017/01/Fatsheet-sbo-en-so.2.pdf

Inspectie van het Onderwijs. (2017). *De Staat van het Onderwijs - Onderwijsverslag 2015/2016*. Utrecht. Verkregen op 19 april 2017 van https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2017/04/12/staat-van-het-onderwijs-2015-2016.

Koopman, P., Ledoux, G., Karssen, M., Van der Meijden, A., & Petit, R. (2015). *Vervolgmeting 1: Kengetallen Passend Onderwijs*. Amsterdam. Verkregen op 19 april 2017 van https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/06/12/vervolgmeting-1-kengetallen-passend-onderwijs

Kroesbergen, E. H., Sontag, L., Van Steensel, R. C. M., Leseman, P. P. M., & Van Der Ven, S. H. G. (2010). Plaatsing van leerlingen met een beperking in het reguliere onderwijs: De ontwikkeling van schoolvaardigheden, competentiebeleving en probleemgedrag. *Pedagogische Studien*, *87*(5), 350–366. Verkregen op 19 april van http://www.pedagogischestudien.nl/download?type=document&identifier=616856

NRO (2014). *Programmering Evaluatie Passend Onderwijs*. Den Haag. Verkregen op 19 april 2017 van https://www.nro.nl/wp-content/uploads/2014/09/NRO-Programmering-Evaluatie-Passend-Onderwijs-Lange-Termijn.pdf

Peetsma, T., Vergeer, M., Roeleveld, J., & Karsten, S. (2001). Inclusion in Education: Comparing pupils' development in special and regular education. *Educational Review*, *53*(2), 125–135. https://doi.org/10.1080/00131910125044 Verkregen op 19 april 2017 van https://emmaleathersenportfolio.wikispaces.com/file/view/Inclusion+in+Education-+comparing+pupils%E2%80%99+development+in+special+and+regular+education.pdf

Ruijs, N. M., & Peetsma, T. T. D. (2009). Effects of inclusion on students with and without special educational needs reviewed. *Educational Research Review*, *4*(2), 67–79. Verkregen op 19 april 2017 van http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1747938X09000189?showall%3Dtrue%26via%3Dihub

Smeets, E., Veen, I. van der, Derriks, M., & Roeleveld, J. (2007). Zorgleerlingen en leerlingenzorg op de basisschool. *SCO-Kohnstamminstituut-Amsterdam/ITS-Radboud Universiteit Nijmegen*, 1–214. Verkregen op 19 april 2017 van *http://its.ruhosting.nl/publicaties/pdf/r1778.pdf*

Sontag, L., Reitsma, M., & Schipper, A. (2012). *Van speciaal naar regulier onderwijs: Kenmerken van succesvolle plaatsing van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het regulier onderwijs*. Verkregen

op 19 april 2017 van
http://www.speciaalgewoon.nl/docs/Van_speciaal_naar_regulier_onderwijs_literatuuroverzicht.pdf

Kennisrotonde (2015). *Relatie tussen moment van verwijzing naar speciaal (basis)onderwijs en succes in schoolloopbaan*. Kennisrotonde Den Haag. Verkregen op 19 april 2017 van https://www.nro.nl/wp-content/uploads/2016/05/009-Antwoord-Is-er-een-relatie-tussen-het-moment-van-verwijzing-naar-speciaal-onderwijs-2016-1.pdf

Onderwijssector

PO, (V)SO, VO

Trefwoorden

Schoolwelbevinden, zorgleerling, overstap, verwijzing, speciaal onderwijs

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL